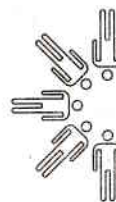

Psihicul Politic

**Andrew
Samuels**

Ediția clasică

Traducere din engleză
Daniela Ștefănescu

MISTERELE
INCONȘTIENȚULUI
COLECTIV

TREI

Director editorial
 Magdalena Mărculescu

Redactare
 Carmen Eberhat

Design copertă: Faber Studio
ilustrație copertă: Gulliver/Getty Images/iStock

Director producție
 Cristian Claudiu Coban

DTP
 Mirela Voicu

Corectură
 Dușa Udrea-Boborel
 Irina Botezatu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SAMUELS, ANDREW

Psihicul politic / Andrew Samuels ; trad. din engleză de Daniela Ștefănescu. - București : Editura Trei, 2019
 Conține bibliografie
 Index
 ISBN 978-606-40-0657-8

I. Ștefănescu, Daniela (trad.)

159.9

Titlul original: The Political Psyche, 1st edition
 Autor: Andrew Samuels

Copyright © Andrew Samuels, 2016
 All Rights Reserved
 Authorised translation from the English language edition published by
 Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

Copyright © Editura Trei, 2019
 pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
 Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
 E-mail: comenzi@edituratrei.ro
 www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-0657-8

Cuprins

Prefață	9
Mulțumiri	15
Introducere la Ediția clasică	19
PARTEA I. PSIHICUL POLITIC	27
Capitolul 1. Oglinnda și ciocanul. Politica resacralizării.....	29
Capitolul 2. Subiectivitatea și discursul politic	
Contribuția clinică	65
Capitolul 3. Psihologia abisală și politica	109
Capitolul 4. Leul și vulpea. Moralitatea, tricksterul și	
transformarea politică	152
Capitolul 5. Împotriva naturii	194
PARTEA A II-A. PERSOANA POLITICĂ	225
Capitolul 6. Tați	227
Capitolul 7. Interpretări politice ale imagisticii	
paternale	264
Capitolul 8. Reflectând la bărbați	305
Capitolul 9. Persoana politică.....	345
PARTEA A III-A. TERAPEUTUL POLITIC	353
Capitolul 10. Materialul politic în cadrul clinic	
Răspunsuri la un sondaj internațional.....	355
Capitolul 11. Relațiile obiectuale, procesul de grup și	
transformarea politică	443

Capitolul 12. Jung, antisemitismul și naștii	474
Capitolul 13. Națiuni, conducători și o psihologie a diferenței	524
Capitolul 14. Sfârșit și început	556
Bibliografie.....	560
Indice de nume proprii.....	577
Indice tematic	585

Pentru Joel și Lydia

Autorul este mai modest și mai puțin îndatoritor decât ne-ar face să presupunem titlul acestui text. Sunt, de fapt, convins că nu numai ceea ce spun eu este greșit, ci și că ceea ce se va spune împotriva celor spuse de mine va fi, de asemenea, greșit. Și totuși, trebuie început de undeva; căci adevărul se găsește nu în mijlocul, ci în jurul unui atare subiect, ca un sac care își schimbă forma de fiecare dată când o opinie nouă este îndesată în el, dar, în același timp, capătă tot mai multă greutate.

(Robert Musil, „Das hilflose Europa oder Reise vom Hundersten ins Tausendste“ — „Europa neajutorată sau o călătorie digresivă“)

este neputincios.¹ Psihoterapeuții năzuiesc să lucreze cu dimensiunile sociale ale experiențelor lor și ale clienților. Dar ei duc în continuare lipsa unor modele și concepte care le-ar da posibilitatea să facă acest lucru.

Londra, 2015

Referințe

Samuels, Andrew, *A New Therapy for Politics?*, Londra: Karnac, 2015.

¹ Intenția bună nu este suficientă pentru a putea s-o și punem în practică. Cuvintele de mai sus sunt din *Matei*, 26, 41. (N.t.)

PARTEA I PSIHICUL POLITIC

În Partea I fac niște propuneri referitoare la relația dintre psihologia abisală și politică. Fără a se îndepărta câtuși de puțin de ceea ce s-a deprins din munca clinică, ideile mele implică descoperirea unor noi utilizări ale metodologiei clinice în întocmirea analizelor politice și culturale. Însă, în același timp, metodele și teoriile psihologiei abisale clinice nu pot rămâne neafectate de noile utilizări care li se dau. Eu elabor rez ideea „dezvoltării politice a persoanei” și alte concepte înrudite cu aceasta, arătând viabilitatea încercării mele de a politiza proiectul clinic.

Explorez aici probleme politice contemporane-cheie, din perspectiva psihologiei abisale. Aceste probleme includ natura politicii înseși, dinamica psihologică și politică a economiei de piață, chestiuni de inegalitate economică și distribuire a bogățiilor și o evaluare a impactului cultural al environmentalismului. Pentru a realiza expansiunea a ceea ce este de regulă considerat a fi „politicul”, mă folosesc de figuri colective, culturale, cum ar fi cea a tricksterului și a lui Hermes.

Capitolul 1

Oglinda și ciocanul

Politica resacralizării

Psihologia abisală și transformarea politică

Această carte este despre psihologia abisală a proceselor politice, ea centrându-se pe procesele transformării politice nonviolente. Este o contribuție la ambiția îndelungată a psihologiei abisale de a dezvolta o formă de analiză politică și culturală care, în cuvintele lui Freud, ar „înțelege enigmele lumii”¹. Voi încerca să fac astfel încât psihologia abisală ca întreg și experiența particulară a analizei clinice să fie relevante pentru politică. Implicarea psihologiei abisale cu politica exercită o influență asupra științei sociale, teoriei sociale și a altor științe umaniste.² Dar cartea este orientată și în direcția opusă: făcând ca înțelegerea lumii politice să devină relevantă pentru teoriile

-
- ¹ Sigmund Freud— *Post-scriptum to a discussion on lay analysis*. SE 20: 235. SE se referă la *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 24 vol., ed. și trad. de James Strachey et al. (Londra: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1953–1973). Referințele sunt date după volum și numărul paginii. (N.a.)
- ² Termenul „științe umaniste” derivă de la distincția lui Wilhelm Dilthey între *Naturwissenschaften* și *Geisteswissenschaften* [științele naturii și științele spiritului, N.t.]. Dilthey a plasat psihologia printre științele umaniste. Vezi Michael Ermarth, *Wilhelm Dilthey: The Critique of Historical Reason* (Chicago: Chicago University Press, 1978) — (N.a.)

psihologiei abisale și practicile analizei clinice, ducând la grija pentru umanitate, ca și la o absorbție în problemele personale ale individului.

Prin „politică” înțeleg aranjamentele și luptele concertate din cadrul unei instituții sau într-o singură societate sau dintre țările lumii pentru organizarea și distribuirea resurselor și puterii, mai cu seamă ale puterii economice. Politica privește modul în care puterea este deținută sau folosită de stat, de instituții și de diversele interese de a menține supraviețuirea, de a determina comportamentul, de a câștiga control peste alții și, într-un chip pozitiv, de a spori calitatea vieții omenеști. Politica implică eforturile de a schimba sau transforma aceste aranjamente și eforturile de a le menține. Puterea economică și politică include controlul proceselor de informare și reprezentare pentru a servi interesele celor puternici, ca și utilizarea forței fizice și posesia unor resurse vitale, cum ar fi pământ, hrană, apă sau petrol.

Pe un plan mai personal, există un al doilea fel de politică. Aici, puterea politică reflectă bătăliile asupra acțiunilor, adică abilitatea de a alege liber dacă să acționezi și ce acțiune să întreprinzi într-o situație dată. Aceasta este o politică la nivel de sentiment. Dar politica se referă și la o interacțiune crucială dintre aceste două dimensiuni, dintre dimensiunile particulare și publice ale puterii. Există legături între puterea economică și puterea exprimată la un nivel personal, privat. Puterea este un proces sau o rețea, în aceeași măsură pe cât este și un factor stabil. Această versiune de putere politică este demonstrată experimental: în organizația de familie, în relațiile dintre cele două sexe și în cele dintre rase, precum și în asumările religioase și artistice care afectează viața indivizilor.

Acolo unde factorul public și cel privat, factorul politic și cel personal se intersectează sau chiar se amestecă, psihologia

abisală are un rol special în raport cu schimbarea și transformarea politică. Criza tragicomică din civilizația noastră *fin de siècle* ne incită să sfidăm limitele acceptate convențional ca existând între lumea exterioară și lumea interioară, între viață și reflecție, între extraversie și introversie, între a face și a fi, între politică și psihologie, între dezvoltarea politică a omului și dezvoltarea psihologică a omului, între fantasmеle lumii politice și politica lumii fantastice. Subiectivitatea și intersubiectivitatea au rădăcini politice: ele nu sunt atât de „interne” precum par.

Sarcinile politice ale democrației moderne sunt similare sarcinilor psihologice ale terapiei și analizei moderne. În ambele domenii, există o luptă între conștiință, eliberare și alteritate pe de o parte, și oprimare, reprimare și credință omnipotentă în adevăruri finale, pe de alta. Procesele psihologice și politice împărtășesc un rezultat incert. În consecință, delimitarea dintre lumea interioară a psihologiei și lumea exterioară a politicii nu are o existență permanentă. *Umwelt*¹ este atât în interior, cât și în exterior. Congruența dintre politică și psihologia abisală este demonstrată de ubicuitatea metaforelor politice care pot zugrăvi personalitatea: „guvernul” semnifică Eul, „cetățenii” — constelațiile relațiilor obiectuale, iar problemele sociale semnifică psihopatologia. În această carte, nu fac, de fapt, uz de noțiuni cum ar fi „sistemul de clasă dinăuntru capului cuiva”, în schimb, din existența unor astfel de noțiuni, trag concluzii despre referirile publice la unele chestiuni private.

De la începuturile ei, psihologia abisală a fost interesată de lumea politicii. În articolul său intitulat *The claims of psycho-analysis to the interest of the non-psychological sciences*,

¹ Die Umwelt (germ.) — mediul înconjurător, ambiant; lumea înconjurătoare. (N.t.)

scris în 1913, Freud a jalonat domeniul capacității proactive a psihanalizei.

de a arunca o lumină asupra originilor marilor noastre instituții culturale — asupra religiei, moralității, dreptății și filosofiei.... Cunoașterile noastre despre afecțiunile nevrotice ale indivizilor ne-au fost de mare ajutor în înțelegerea marilor instituții sociale.¹

Jung a făcut o constatare similară referitor la relația dintre psihologia abisală și politică, într-o abordare reactivă din 1946, în Prefața pe care a scris-o la o colecție a eseurilor lui despre Germania nazistă:

O situație extrem de tulburată cum este cea a timpurilor noastre, cu pasiunile ei politice răscolite, cu răsturnările statale frizând haosul și o concepție despre lume zguduită din temelii, are un efect atât de puternic asupra vieții afective a individului, încât medicului nu-i mai rămâne decât să acorde o atenție sporită repercusiunilor conjuncturii istorice în sufletul individual. Împotriva acestuia se dă din toate părțile asaltul evenimentelor vremii, și anume nu doar din afară din lumea largă, ci și în liniștea cabinetului medical și în intimitatea consultației medicale.... Din acest motiv, doctorul sufletului² nu se poate sustrage unei confruntări cu istoria contemporană, chiar dacă zarva politică, ipocrizia propagandei și

- 1 Sigmund Freud, *The claims of psycho-analysis to scientific interest*, SE 13: 185–186. (N.a.) [Voi cita titlurile în limba engleză, așa cum sunt menționate de autor — eventual, când este cazul, cu titlul traducerii apărute în limba română —, căci aici referințele din original sunt date după volumul și numărul paginii din traducerea în engleză, *Standard Edition*, a operelor lui Freud, vezi nota 4. — (N.t.)]
- 2 Seelenarzt — în germană, medic psihiatru, literal „doctorul sufletului” (N.t.)

strigătul discordant al demagogilor îi repugnă în adâncul sufletului. Nu vorbim aici de datoria lui de cetățean, care-i impune ceva similar.³

Uneori pare că explorarea largă a evoluției culturale și angrenarea în psihologia colectivă îi interesau pe Freud și pe Jung la fel de mult ca munca lor de zi cu zi cu pacienții. Există, firește, o tensiune între proiectele lor culturale și clinice, iar această tensiune persistă și azi între urmașii lor. În ultimii douăzeci și cinci de ani, noi am asistat la amploarea luată de psihanaliză ca disciplină academică ori ca știință umanistă, socială sau emancipatoare. Același lucru începe acum să se întâmple în psihologia analitică (inevitabil, douăzeci și cinci de ani mai târziu). Desigur, originile acestei mișcări intelectuale ajung mult mai departe în trecut, la scriitori „freudieni”, ca Harold Lasswell, Jürgen Habermas, Herbert Marcuse, Erich Fromm și Norman O. Brown, sau la scriitori „jungieni”, ca Mircea Eliade și Herbert Read.

Prăpastia dintre psihologia abisală în academie și psihologia abisală în domeniul clinic este cea mai largă în Anglia și în Statele Unite, dar chiar și în Europa putem vedea semnele unei fisuri similare. Psihologia abisală academică poate include un studiu atent al scrierilor lui Freud sau un efort comparativ care îl plasează pe Freud alături de Heidegger sau de alți gânditori importanți. Critica literară și de film, studiile culturale și de gen, psihoistoria și psihobiografia, diverse

- 1 C.G. Jung, Prefață la *Essays on Contemporary Events*. CW 10, p. 11. CW se referă la *Collected Works (Operele complete)* ale lui C.G. Jung, ed. Herbert Read, Michael Fordham și Gerhard Adler. Trad. R.F.C. Hull (Londra: Routledge and Kegan Paul; Princeton, NJ: Princeton University Press, 1953–1977). Referirile, în afara celor indicate (cum ar fi în această notă), sunt date după volum și numărul paragrafului. [Citatul în română este din Jung, *Opere complete*, vol. 10, *Civilizația în tranziție*, „Prefață la «Studii cu privire la istoria contemporană»”, Editura Trei, 2011, trad. de Adela Motoc și Christina Ștefănescu, p. 202–203. — (N.t.)]

sectoare din cadrul antropologiei, sociologiei și studiilor politice — toate pot fi, pe drept cuvânt, considerate de aceeași parte a baricadei cu psihologia abisală academică. Cercetarea rezultatelor tratamentului psihoterapeutic și studiile diagnostice pot, de asemenea, să fie înțelese ca academice. Cu toate că psihologia abisală academică pare uneori mai familiarizată cu o intercalare în domeniul politic decât pare psihologia abisală clinică, îi lipsește un vehicul pentru a se angaja într-o confruntare cu problemele politice într-o formă pragmatică, păstrându-și în același timp o orientare psihologică.

În orice caz, ceva nou se face auzit în lumea clinică. În 1991, chiar înaintea Războiului din Golf, a fost organizată o adunare de protest, la Londra, de Campania Medicală Împotriva Armelor Nucleare și de Grupul de Studiu al Problemelor Psihosociale în Epoca Nucleară. Aceasta a avut loc la Institutul de Psihanaliză, un fapt extrem de semnificativ în sine, iar psihanaliștii au jucat un rol important în această platformă. Mai mult decât atât, peste un sfert dintre membrii Societății Psihanalitice Britanice s-au alăturat unui grup numit Psihanaliști pentru Prevenirea Războiului Nuclear.¹ În Anglia, și peste tot în lume, clinicienii și cei care au renunțat de bunăvoie la practica clinică dezbat, discută și scriu despre politică într-un mod în care cu doar câțiva ani înainte nu o făceau.

Pare a fi pusă la îndoială, dacă nu chiar închisă, problema existenței unei rupturi între psihologia abisală din cabinetul de consultație și psihologia abisală din lumea politică. Putem să ne dăm seama că se petrece ceva semnificativ din faptul că se semnalează o opoziție vehementă față de această idee din partea celor care consideră clinica drept o categorie

¹ Jane Temperley, „Psychoanalysis and the threat of nuclear war”, în *Crises of the Self: Further Essays on Psychoanalysis and Politics*, ed. Barry Richards (Londra: Free Association Books, 1989), p. 259 (N.a.)

intangibilă, privilegiată, datorită contribuției sale la alinarea suferinței omenești.¹

Deși detest acest tip de triumfalism clinic, nu sugerez în această carte că ar trebui să închidem toate cabinetele de consultație, pentru că îmi dau seama că practica clinică poate fi altceva decât un bastion de individualism posesiv și de introspecție narcisistă. Este corect să-i criticăm pe clinicienii miopi (și avizi), care nu pot percepe că munca lor are o determinare și implicare politică și culturală. Dar nu este corect să tolerăm o gândire simplistă, care ar anihila întregul proiect clinic al psihologiei abisale. *Fără conectarea lor cu un nucleu clinic, de ce i-ar asculta oare cineva pe analiști?* Respingerea clinică privează de ceea ce este, pentru mine, problema centrală: relațiile dintre sfera de viață particulară și cea publică. Această excludere imită atitudinea celor mai conservatori, mai inveterați clinicieni și profesioniști ai sănătății mentale. Faimoșii apostatați ai terapiei sunt la fel de terifiți de explorarea relațiilor dintre aria personală și cea politică precum sunt fanaticii aderenți profesioniști ai terapiei.²

Pacienții care vin la analiști și la terapeuți joacă un rol în aceste dezbateri. În Capitolul 10, dau rezultatele unui chestionar trimis unor analiști și psihoterapeuți din mai multe țări. Chestionarul privea materialul politic adus în cabinetul de consultație, prevalența lui și felul în care este utilizat de

¹ Această atitudine a fost exemplificată într-unul dintre răspunsurile (adesea destul de abuzive) pe care le-am primit la chestionarul despre materialul politic folosit în cabinetul de consultație (vezi Capitolul 10 pentru o dare de seamă asupra acestui sondaj internațional). (N.a.)

² Vezi Jeffrey Masson, *Against Therapy* (Londra: Collins, 1989) și James Hillman, „The Yellowing of the Work”. În *Personal and Archetypal Dynamics in the Analytical Relationship* (Proceedings of the Eleventh International Congress for Analytical Psychology), ed. Mary Ann Mattoon (Einsiedeln, Elveția: Daimon Verlag, 1991). Hillman și-a exprimat punctele de vedere și în numeroase interviuri la ziar, și în James Hillman și Michael Ventura, *We've had a Hundred Years of Psychotherapy and the World's Getting Worse* (San Francisco: Harper, 1992). (N.a.)

practician. Din sondaj pare clar că un astfel de material este adus mai frecvent într-un cadru clinic decât se întâmpla înainte, că paleta de teme și probleme acoperite este imensă, că acestea nu reflectă invariabil situația socială sau preocupările vădite ale respectivului pacient și că practicienii sunt puțin deconcentrați în legătură cu felul în care să interpreteze un atare material. Prin acest sondaj, am constatat că practicienii sunt mai refractari la interpretarea materialului politic în termenii lumii interioare a pacientului decât aș fi crezut eu că sunt. Pot să confirm această deconcentrare din proprie experiență. În timpul crizei din Golf din 1990-1991, m-a izbit nu numai felul în care foloseau unii pacienți imagini de război pentru a-și exprima stările interioare (prezise de teorie), ci și felul în care comunicau unii pacienți, ceea ce arăta ca un material al lumii interioare, când, de fapt, aveau o puternică dorință de a vorbi despre criza din Golf (neprezisă de teorie).

Aria psihologiei abisale de cercetare înaintază pentru a face o conectare nouă cu lumea politicii. Oricum, nu sunt de acord cu concepția că inconștientul însuși a tot înaintat și că acum se află în afara individului, în lumea exterioară. Inconștientul nu poate să fie reificat în acest fel... și, în orice caz, cine s-ar îndoi că inconștientul a fost încă dintotdeauna în lume, precum și în individ? Chiar ideea influenței inconștientului asupra acțiunii arată că inconștientul însuși influențează relațiile dintre individ și lume. Ce s-a schimbat este percepția noastră despre ce poate și ce ar trebui să facă psihologia abisală. (Revin la tema relațiilor dintre inconștient și lumea socială în Capitolul 3.) Poate că acum este rândul lumii exterioare să primească ajutorul psihologilor abisali. Poate că lumea exterioară este cea care ne cere acum atenție, căci, cu siguranță, există multă durere și boală „în lumea largă” (cum se spune). Dar mai întâi trebuie să aflăm dacă lumea politică chiar vrea ceva

de la psihologia abisală. (În capitolul următor, voi analiza cuvântul „lume“.)

În ciuda acestor dezvoltări, trebuie să admitem că există o împotrivire vehementă în comunitatea nepsihologică față de acceptarea ideilor și sugestiilor numeroase și variate, care au fost sau sunt susținute de analiștii de orice convingere, privind problemele politice. Nu cred că această împotrivire poate fi pusă în întregime pe seama rezistenței. Este ceva destul de ofensator în interpretările minimizante ale problemelor sociopolitice complexe în termeni exclusiv psihologici. Tendința de panpsihism a anumitor psihologi abisali m-a făcut să mă întreb dacă există într-adevăr o metodologie și un etos adecvate pentru a face posibilă angajarea psihologiei abisale într-o dezbateră cu sfera publică.¹

Psihologia abisală privește experiența subiectivă a structurilor sociale și culturale pe care o are o persoană, iar aceasta este valoroasă în sine. Dar în această carte vreau să întreb: există o psihologie specială a politicii și a culturii și pentru politică și cultură? Dacă da, cu ce contribuie practica clinică a analizei și terapiei cu indivizi sau grupuri mici la formarea unei astfel de psihologii? Și, invers, întreb: cu ce contribuie o perspectivă luată din analiza culturală sau politică la analiza clinică a unui individ sau a unui grup mic de terapie? În ce fel personalul este politic și în ce fel politicul este personal? Se poate răspunde la aceste întrebări fără a se recurge la o politică totalizantă, într-un mod care păstrează și slăvește diferența și diversitatea? O abordare dinspre psihologia abisală a politicii trebuie să fie una modestă.

¹ Mă gândesc la cărți „psihanalitice” jenante, cum ar fi Leo Abse, *Margaret, Daughter of Beatrice* (Londra: Cape, 1989). În această lucrare, autorul, un membru laburist al Parlamentului, o „analizează” pe doamna Thatcher. Din surse profesioniste, am în minte remarci făcute în timpul Războiului din Golf despre simbolismul falic al rachetelor de croazieră ghidate etc. (N.a.)